

L'EX-VOT MARINER DEL SANTUARI DE QUERALT

O LA HISTORIA DE "LOS ROMEUS DEL 1894
SALVATS MIRACULOSAMENT AL TORNÁ DE ROMA."

Josep Carreras

"... començant per les tauletes dels ex-vots. Un a un foren despenjats, espolsats, rentats, escatats, fins que perderen tot rastre de la pàtina que els havien donat el temps i la brutícia. I fou per a la dona una sorpresa encalmadora veure brollar, sota l'aspra mannyaga del fregall, un món desconegut..."

"... dones que queien escales avall totes escabellades; cavalls vermells desbocats en prats d'esmaragda; casetes de fira devorades per grans incendis; vaixells que anaven a través, amb tota la tripulació arreglerada sobre coberta i aixecant els braços al cel, mateix que is gregues de sil·labari..."

VÍCTOR CATALÁ (1)

El món dels ex-vots està estretament lligat al fet de viure i sobreviure. Quan mirem un grup d'ex-vots pintats, apareixen davant nostre unes escenes on el curs normal de la vida ha estat perillosament alterat. El que veiem, però, no és res més que un conjunt de mals tràngols que, gràcies a la Divina Providència tingueren un final feliç.

Els ex-vots pintats ens mostren multitud d'escenes i situacions diferents, i això fa que els puguem dividir per grups.

Caigudes, guerres, accidents, malalties, ports difícils... en suma, qualsevol situació no desitjada pot entrar a formar part dels ex-vots i quedar inclosa en aquestes subdivisions (2).

Un dels grups més interessants és el format pels ex-vots de tema mariner.

Els ex-vots marins són poc abundants en nombre, si els comparem als que, d'altres temes, tenim a Catalunya. Entre els anys 1850 al 1900, dates on s'hi inclou la realització de l'ex-vot de Queralt, el percentatge de pintura votiva marinera és d'un 9,2%; francament minso si el com-

parem amb el 43,3% de les pintures on es tracta el tema de la malaltia (3).

Quant a la seva realització, els ex-vots mariners, participen de les característiques bàsiques de la major part de les pintures votives, la més comuna de les quals, és la divisió de l'espai pictòric en "escena celestial" i "escena humana". Els ex-vots del segle XIX, però, van concedint de forma paulatina més importància a la segona "escena" en detriment de la primera, la qual pot arribar a desaparèixer. Hi ha més interès a representar el fet que ha motivat l'ex-vot que la part dedicada al personatge celestial.

En la pintura votiva de tema mariner del santuari de Queralt, també observem aquest fenòmen.

L'ex-vot mariner del santuari de Santa Maria de Queralt.

L'ex-vot de tema mariner del santuari de Queralt presenta les característiques típiques dels del segle XIX: executat a l'oli sobre tela, coloració amb tons obscurs i

de dimensions més grans que els pintats en èpoques anteriors. En aquest, però, el conegut format rectangular és substituït per un de més imaginatiu que, tal com s'aprecia a les fotografies fa guanyar espai a la representació del cel. (Figs. 1 i 2)

Anem directament a comentar el tema de l'ex-vot. La pintura mostra un vaixell de vapor dels anomenats mixtes que lluita aferrisadament enmig d'un fenomenal oratge. Les onades munten a sobre de la coberta del buc, el qual, molt escorat cap a babor de ben segur que s'hagués enfonsat si la Verge no hagués obrat el prodigi. L'àmbit celestial ens apareix ple de llum a la part alta del quadre, protegint el buc en la seva travessia.

El vaixell presenta la banda d'estribord i la popa a l'espectador, on podem llegir el nom de l'embarcació: BELLVER - PALMA. Sota mateix, escrit sobre el mar, podem llegir: "Los Romeus del 1894 salvats miraculosament al torná de Roma." I a baix de tot, una franja marró, els noms del romeu: "P. Miró, J. Tó, J. Calvet, Fco. Camprubí, A. Sallés, Ll. Orriols, J. Comellas, J. Busquets, Dols. Casas, Ant^a. Pons, Mª Calvet, Rn^a. Calvet, M^a. Vilardaga, Mª Carbonell, Mª Canal, Jl.^a. Rusiñol, Cs^a. Costa, Dres. Sallés, Jl^a. Bonet, M^a. Serra i Rt^a. Moixet. Vint-i-un en total. L'ex-vot també és signat per l'autor, cosa no gaire freqüent, amb el nom de P. Santamaría i datat del 1896 (4).

Aquest ex-vot, però, té quelcom d'especial. És normal que el succés representat en una pintura votiva es conegui només en un àmbit restringit; el dels propis donants o gent pròxima a ells. En l'ex-vot mariner, les possibilitats que l'afer trascendeixi, és més probable degut a què moltes vegades l'oferiment sol ésser col·lectiu. El cas representat a la pintura de Queralt fou però famosíssim, fins al punt

Ex-vot del
Santuari de Queralt.
J. CARRERAS

que els més prestigiosos diaris de l'època seguien els fets fil per randa durant els mesos d'abril i maig de 1894.

L'aventura del Bellver.

El vapor mixte Bellver fou construït als astillers Thomsson de Glasgow l'any 1879. Tenia 73,27 metres d'eslora, 9,16 de mànega i 4,58 de puntal; màquina de vapor, hèlice, proa amb botoló, pals i xemeneia "en caiguda". Desplaçava unes 1250 tones. Tenia aparell de bergantí i les cambres eren de 1a., 2a. i 3a. classe. El 1880 era el més gran del vapors amb matrícula mallorquina i estava adscrit al tràfec interinsular i a la línia que unia Barcelona

amb les Illes. El 1894 pertanyia a la naviera "La Isleña Marítima" i participà, junt amb d'altres vaixells en la gran "Peregrinació Nacional Obrera Española" a la ciutat de Roma (5).

Fou a mitjans d'abril del 1894 quan, 16.000 pelegrins de les diòcesis de tota Espanya arribaren a Roma. El motiu era la publicació uns anys abans, el 1891, de l'encíclica "Rerum Novarum" (6) així com també la celebració del Jubileu Pontifical del Papa Lleó XIII. La magna expedició fou organitzada pel Marquès de Comillas, D. Claudio López y Brú, ferm defensor de l'Església Catòlica i amb interessos als bancs de Lleó XIII.

Hi assistiren també molts catalans, entre els quals s'hi trobava un grup de berguedans.

Entre ells hi havia en Joan Canal Gamisans, de Berga, que deixà escrita una llarga i documentada memòria de la pelegrinació publicada amb el nom de *Roma, Asís y Loreto*. Aquesta publicació recull dades significatives sobre tot el viatge, amb informació cultural i artística, guia d'hotels i alguna anècdota inclosa. Del llibre es desprèn que la pelegrinació va ser un èxit, fins al dia que van començar a sortir de Roma cap a Barcelona els romeus catalans (7).

El *Diario de Barcelona* ho comentava així: "... los pueblos de la cristiandad han

hecho pleito homenaje a la Santa Sede dándole testimonio de su amor y fidelidad, y entre todos se ha distinguido España realizando la peregrinación más grandiosa y conmovedora, cuyo segundo grupo de peregrinos acaba de abandonar la ciudad de Roma" (8).

Era el 27 d'Abril del 1894 quan els vaixells Montevideo, León XIII, España, Buenos Aires, Rabat, Baldomero Iglesias i Bellver, salpaven cap a la Península de tornada amb els pelegrins des del port de Civittavechia. El Bellver, doncs, feia camí cap a Barcelona amb 470 persones a bord havent-hi també el grup de berguedans que actualment figuren de forma nominal a l'ex-vot pintat de Queralt.

Tot i el marejol de les primeres hores de navegació, res feia preveure els esdeveniments que succeïrien al cap de poc (9).

A l'alba del dia 28 la mar continuava força moguda, i el vent que venia per proa dificultava molt la navegació. El Bellver començà a tenir seriosos problemes quan ja portava recorregudes unes 200 milles, i es trobava situat prop del golf de Lió (10). Havia començat a declinar el dia quan el vent va començar a bufar molt fort. Canal Gamisans en el seu llibre con-signa: "... y así que cerró la noche desencadenóse el temporal con toda su furia: el barco, juguete de las olas, daba tremendas sacudidas y terribles cabezadas y bandazos, que hacian imposible la marcha. Así continuamos toda la noche, y al anochecer de Domingo fué cuando empezamos a observar que el barco tomaba una inclinación tal a babor, que hacia imposible el estar de pié" (11).

A partir d'aquí la situació comença a ser perillosa de veritat, ja que el temporal empitjora i el buc està escorat. Així ho explica el *Diario de Barcelona*: "... sobrevino un temporal desecho del N.E. barriendo las olas toda la cubierta. En este duro trance se abrió una vía de agua penetrando en el tanque del lastre y mezclándose con la tierra (12) se formó una masa que según los balances hiba de babor a estribor o vice-versa. Al amanecer de 29 en uno de estos balances la masa de tierra y agua se fué a una banda y el buque quedó inclinado de tal modo que con la obra muerta de babor tocaba el agua" (13).

La tripulació, amb bombes, feia el possible per treure l'aigua, però a l'estar barrejada amb la terra del llast, s'embossaven els mecanismes i el sistema esdevenia inservible.

Joan Singala, el capità del Bellver, es plantejava d'adoptar mesures dràstiques per evitar l'enfonsament de la nau. Una d'elles era tancar el passatge a les cam-

bres del vaixell i clavar les escotilles. Amb això s'aconseguia que els compartiments tancats fóssin totalment estancs i ajudessin, en cas de necessitat a surar el vaixell (14).

La situació era en extrem complicada i no es podien ni guanyar les Illes Balears a causa del vent huracanat (15).

La nit del dia 29 al 30 d'Abril fou la pitjor. El bisbe de Lugo, present entre els pelegrins, ja havia donat a tothom l'absolució general i penjà del pit del capità l'escapulari de la Verge del Carme, patrona dels mariners. Ja només un miracle podia salvar-los. *El Correo Catalán* informà després que "... el capitán... sacó fervoroso de su pecho el escapulario de la Virgen invocando por su intercesión el favor divino, al que todos los pasajeros también reclamaban" (16).

Deuria ser en aquest moment quan molts dels presents pensaren que si sortien sans i estalvis de la tempesta oferirien un ex-vot. La pintura votiva del santuari de Queralt reflexa els més perillosos moments que, dins del vaixell es vivien de la següent manera: *"Las violentas sacudidas del buque apagaron las luces. El bramido de las olas, el chirriar siniestro de las planchas de palastro, el estrépito de la vagilla que se rompía, el continuo movimiento de maletas y equipages, el rodar de los lingotes y trozos de hierro, que iban y venian de babor a estribor a cada bandazo todo esto producía un ruido infernal, espeluznante, que ahogaba los gritos de ¡Dios mio, recibidnos en vuestros brazos!, que lanzábamos los pasajeros en aquellos momentos en que, poniéndose las camas verticales, creíamos que iba a dar la vuelta el barco"* (17).

Després d'aquesta nit terrible, amb grans esforços, el vaixell pogué arribar a Sardenya. La situació, però, era encara perillosa perquè temien topar contra les roques de la retallada costa de l'illa. El mar els empenyí sense cap contratemps més al port de Càller (it: Cagliari) on podien considerar-se ja definitivament salvats. El 5 de Maig *El Diario de Barcelona* publicava que havia rebut un telegrama on es feia esment que el Bellver es trobava a Cagliari retingut per haver patit l'obertura d'una via d'aigua.

Ja a l'illa els romeus donaren mostres patents de la seva fè celebrant una missa amb "Te Deum" al santuari de la Verge de Bonaria, molt a prop de Càller. Curiosament, aquest santuari guarda una de les col·leccions més nombroses d'ex-vots de temàtica marinera.

Durant la curta estança a Sardenya una cosa sorprengué gratament als romeus catalans, al veure que *"... podían entenderse perfectamente con aquellos isleños que hablan un catalán algo italianizado"* (18).

El dia 4 de Maig el Bellver, ja redreçat i reparat, es trobava en condicions de seguir el viatge cap a la capital catalana.

Es va oferir als pelegrins la possibilitat de tornar en el vapor Rabat, el qual havia arribat el dia abans a Càller, per a fer-se càrrec del passatge. Catalans, gal·lecs i aragonesos tornaren a la península en el Bellver com a demostració d'agraïment al capità que havia ajudat a la salvació. Així ho volien fer tots, però fou

impossible atendre totes les peticions, i asturs i castellans tornaren en el Rabat.

Finalment, a les dues de la matinada del dia 6 de Maig del 1894 el vapor Bellver entrava a Barcelona enmig d'un autèntic clamor popular. Banda de música, discursos, obsequis a la tripulació, missa solemne a 2 cors i "Te Deum" foren els actes que desencadenà l'arribada del Bellver (19).

El petit grup de berguedans que participà en l'odissea arribà a Berga uns dies després, on segons Canal Gamisans: *"A pesar del chaparrón fuerte de agua que se desprendía de las nubes, acudió un gentío inmenso, como en las fiestas de la "Patú del*

JOSEP BUSQUETS I BONET als. "PEPET TOS"

Va néixer a la colònia Rosal-Berga el 23 de març de 1879.

Va anar a Roma, amb els romeus del 1894, en representació dels obrers de la fàbrica Rosal.

Per anar-hi vengueren talonaris de números i la sort correspongué al seu pare, però ell no hi volgué anar i delegà el seu fill.

Va treballar tota la vida a la fàbrica del Riu, d'on va ser molts anys encarregat del despatx de peces. Quan ja estava jubilat, durant anys, cada dia anava a la fàbrica a les cinc del matí per veure si tot estava en ordre i per ajudar, si convenia.

Es casà el 1901 amb Carme Iglesias Ambrós, amb qui tingué set fills.

En la gran epidèmia de grip de 1919 perdé la muller i tres fills.

Tornà a casar-se (1921) amb Maria Bonet Bertran (+ 21-1-1940).

Morí a la Colònia Rosal-Berga, on havia viscut tota la vida el 7 de setembre de 1959.

Josep Busquets i Bonet, supervivent de l'expedició a Roma.

ARXIU J. BUSQUETS

Anvers i revers d'una medalla que el «Pepet Tos» va portar de Roma.

ARXIU J. BUSQUETS

El Bellver a punt de naufragar.

J. CARRERAS

Corpus", con luces y faroles y una estrepitosa y organizada música..." a rebre els romeus (20).

Al cap de dos anys, el 1896, es pintà l'ex-vot on hi havia reflectits els fets que hem comentat.

L'aventura del Bellver, però, la trobem reflectida en d'altres quadres.

L'artista Josep Pineda i Guerra pintà el juliol del 1894 una aquarel·la on el Bellver apareix representat també, al mig del potent temporal dels darrers dies d'abril (21). (Fig. 3)

Sota l'aquarel·la s'hi llegeix el següent text: "Vapor "Bellver" Capitan. D. Juan Singala corriendo un fuerte temporal y de arribada forzada al puerto italiano de Cagliari conduciendo a la peregrinación asturiana en el regreso de Roma en los días 28m 29 y 30 de Abril de 1894" (22).

També sabem de l'existència d'un altre ex-vot amb el mateix tema al santuari de la Verge dels Munts, dins el terme de St. Agustí de Lluçanès. Curiosament, en aquest ex-vot, el vaixell apareix pintat incorrectament amb dues xemeneies, cosa que ens demostra que el pintor es preocupà poc per reproduir de manera fidel el vapor (23).

El Bellver també apareix en quadres de col·leccionista, però en aigües tranquil·les per a poder mostrar-lo de manera convenient (24).

També n'existeixen fotografies bastant posteriors als fets comentats.

Després d'un llarg full de serveis el Bellver fou donat de baixa i desguassat a Maó el 1936, quedant per al record el seu mascaró de popa, actualment conservat al magatzem del Museu Marítim de Barcelona (25).

I parlant de recordar, els berguedans mai no oblidaren les hores d'angoixa dins del vaixell, fins al punt que un d'ells deia que mai més tornaria a pujar a cap casa a la qual no se li poguessin escombrar les voreres (26).

NOTES

1. CATALÀ, Victor: *Solitud*. Ed. 62. Barcelona 1979. Pàg. 56
2. PARÉS, Fina: *Els ex-vots pintats*. Els llibres de la Frontera. Barcelona 1990? És un llibre on es presenta de manera excel·lent el fenomen de l'ex-vot pintat a Catalunya. Molt recomanable per als interessats en el tema.
3. PARÉS, Fina: Op. cit. Pàg. 70
4. Els ex-vots no solen anar signats, tot i que basant-nos en certs "tics" pictòrics podem identificar els executats per una mateixa mà. L'ex-vot de Queralt, però, és signat i no sembla fet per un pintor especialitzat. Si seguim aquesta via podem atribuir la pintura a l'artista Paulí Santamaria, pintor barceloní vinculat al Cercle Artístic de Sant Lluc, que participà l'any 1897 en l'exposició que l'entitat organitzà a la sala Parés. (Veg. RÀFOLS CASAMADA: *Diccionario Biográfico de Artistas de Cataluña*.) Diverses suposicions ens porten fins aquest artista, però a falta de proves documentals seria aventurar assegurar qualsevol cosa, par-tint només d'una signatura incompleta.
5. POU MUNTANER, J.: *La marina en las Baleares*. Gràf. Miramar Palma de Mallorca 1977. Pàgs. 127-130.
6. L'encíclica "Rerum Novarum", publicada el 1891, fou la més important de les del temps de Lleó XIII. Es creu que qui redactà el document fou el cardenal Manning, profund coneixedor dels problemes socials del moment. Aquesta encíclica ha estat la base de l'actual doctrina social catòlica.
7. CANAL GAMISANS, J.: *Roma, Asís y Loreto. Memoria sobre la peregrinación obrera española en la Romería del año 1894*. Publicada por un romero de Berga. Imp. J. Miralda. MANRESA 1894.
8. *Diario de Barcelona*. Divendres, 4 de Maig del 1894. Pàg. 5275
9. CANAL GAMISANS: Op. cit. L'autor féu el recorregut de tornada via terrestre. Delega la narració dels fets que ocorregueren al mar, a un anònim "romeo marítim" i aquest, per la seva banda, a un també anònim redactor de la revista catòlica *El Pilar*, de Saragossa que es trobava en el Bellver. Tot plegat una mica estrany.
10. *Diario de Barcelona*. Dilluns, 7 de Maig del 1894. Pàg. 5370
11. CANAL GAMISANS: Op. cit. Pàg. 447.
12. En els vaixells a vapor d'aquesta època el llast estava format per una barreja de sorra, terra i pedres.
13. *Diario de Barcelona*. Dilluns, 7 de Maig del 1894. Pàg. 5371
14. CANAL GAMISANS: Op. cit. Pàg. 448. Adoptar aquesta mesura implicava la possibilitat que alguns passatgers morissin per falta d'aire. El capità comentà això al bisbe de Lugo adduint que d'aquesta manera algú podria salvar-se. El bisbe va ser taxatiu, i "O todos o ninguno!" va contestar.
15. POU MUNTANER: Op. cit. Pàg. 129
16. *El Correo Catalán*. Dilluns, 7 de Maig del 1894.
17. CANAL GAMISANS: Op. cit. Pàg. 450
18. *Diario de Barcelona*. Dilluns, 7 de Maig del 1894. Pàg. 5372
19. Idem. 6 de Maig del 1894. Pàg. 5323. S'espera d'un moment a l'altre l'arribada del Bellver i aquests son els actes previstos.
20. CANAL GAMISANS: Op. cit. Pàg. 453. Nota a peu de pàgina.
21. Museu Marítim de Barcelona. Fitxer fotogràfic. N° 9710 Clixé n° 6150. B/N
22. És rar que en el text del quadre només es faci referència al grup de pelegrins asturià.
23. *La Vanguardia Española*. Dissabte, 8 de Setembre del 1973. En una pàgina dedicada als ex-vot marins de la qual nés autor J. Martínez-Hidalgo.
24. Museu Marítim de Barcelona. Fitxer fotogràfic. N° 14008. Color
25. Museu Marítim de Barcelona. Inventari n° 8438. Fitxer fotogràfic N° 5456. Clixé n° 8382. Situació topogràfica: Mascarones n° 9. Hi ha un comentari escrit del mascaró de popa de Bellver en el catàleg del museu elaborat per Martínez-Hidalgo i Sánchez Argüelles. Pàg. 165.
26. *La Vanguardia Española*. Dissabte, 8 de Setembre del 1973

Agraïment:

Voldria agrair al senyor Manuel Sistach la deferència d'haver-me deixat consultar el llibre de J. Canal Gamisans.

Josep Carreras i Vilà